

Міністерство освіти і науки України
Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка
Педагогічний факультет
Кафедра теорії та методик початкової освіти

Дипломна робота
магістра

з теми: **«ФОРМУВАННЯ КОМУНІКАТИВНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ
УЧНІВ ПОЧАТКОВОЇ ШКОЛИ НА УРОКАХ
УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ ТА ЛІТЕРАТУРНОГО ЧИТАННЯ»**

Виконала: студентка II курсу
групи РО1-М21
спеціальності 013 Початкова освіта
Турта Олеся Іванівна

Керівник: **Третяк Н.В.**,
кандидат філологічних наук,
доцент кафедри теорії та
методик початкової освіти

Рецензент: **Гордійчук М.С.**,
кандидат педагогічних наук, доцент
кафедри теорії та методик дошкільної
освіти

ЗМІСТ

ВСТУП.....	3
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ ФОРМУВАННЯ КОМУНІКАТИВНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ УЧНІВ ПОЧАТКОВОЇ ШКОЛИ НА ОСНОВІ ВЗАЄМОЗВ'ЯЗКУ УРОКІВ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ ТА ЛІТЕРАТУРНОГО ЧИТАННЯ.....	11
1.1. Комуникативна компетентність молодших школярів як лінгводидактична проблема.....	11
1.2. Вплив комуникативної складової на читацьку компетентність молодшого школяра.....	20
Висновки до розділу 1.....	27
РОЗДІЛ 2. ФОРМУВАННЯ КОМУНІКАТИВНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ НА УРОКАХ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ ТА ЛІТЕРАТУРНОГО ЧИТАННЯ.....	30
2.1. Методика формування комуникативної компетентності на основі взаємозв'язку уроків української мови та літературного читання.....	30
2.2. Дидактичні підходи та принципи формування комуникативної компетентності на уроках української мови та літературного читання.....	42
2.3. Організація, зміст та результати експериментального дослідження.....	54
Висновки до розділу 2.....	65
ВИСНОВКИ.....	68
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	72

ВСТУП

На сьогодні освіта в Україні виходить на якісно новий щабель, зумовлений змінами в суспільно-політичному житті, формуванням нових концептуальних засад національної системи освіти, спрямованих, зокрема, і на підвищення мовленнєвої культури та читацької компетентності учнів. У Національній доктрині розвитку освіти України у XXI столітті зазначено, що основна мета української системи освіти – «створити умови для розвитку і самореалізації кожної особистості як громадянина України, формувати покоління, здатні вчитися впродовж життя» [42, с. 4].

Середня загальна освіта має забезпечити умови для інтелектуального, соціального, морального і фізичного розвитку учнів, виховання громадянина-патріота, а в стратегічній перспективі – закласти базис для формування демократичного суспільства, яке визначає освіченість, вихованість, культуру найвищою цінністю, незамінними чинниками прискореного розвитку України.

У цьому плані досконале знання мови однаковою мірою є необхідною умовою і для здобуття різних знань, і для особистісної самореалізації. Засвоєння елементарних норм мовленнєвої культури та літературного розвитку відбуваються вже в дошкільному віці. Початкова школа закладає основи розуміння мовних законів, особливостей функціонування окремих мовних одиниць у процесі комунікативної діяльності школяра, зокрема на уроках української мови та літературного читання.

У молодших школярів формується розгорнута навчальна діяльність (уміння вчитися) через оволодіння організаційними, логіко-мовленнєвими, пізнавальними, комунікативними й контрольними-оцінними вміннями та навичками. Освітніми результатами цього етапу школи є повноцінні мовно-мовленнєві, читацькі вміння і навички, узагальнені знання про реальний світ у його зв'язках та залежностях, розвинені сенсорні вміння, мислення, уява, пам'ять, здатність до творчого самовираження.

Формування комунікативної компетентності молодших школярів, їх мовно-мовленнєвої культури пізніше полегшить дітям адаптацію в суспільстві, допоможе досягнути поняття взаємодопомоги, співчуття, милосердя, совісті, поваги, що є основою високої моральності. «Мовленнєва особистість – це людина, яку розглядаємо з погляду її готовності виконувати мовленнєві дії... Мовленнєва особистість характеризується не лише тим, що вона знає про мову, а й тим, як вона може її використовувати» [21, с. 11].

Наукові дослідження, близькі до теми нашої роботи (Л. Варзацька, М. Вашуленко, О. Вашуленко, В. Горецький, Н. Грона, І. Гудзик, О. Джежелей, С. Дубовик, А. Каніщенко, Т. Ладиженська, М. Львов, В. Науменко, М. Наумчук, К. Пономарьова, О. Савченко, В. Собко, Г. Ткачук, О. Хорошковська та ін.), доводять, що провідним принципом вивчення української мови є принцип розвитку мовлення, що забезпечує формування комунікативної компетентності не лише на уроках мови, а й на уроках літературного читання, роботи з дитячою книжкою, праці з іншими джерелами інформації.

У процесі формування та розвитку всіх видів мовленнєвої діяльності (аудіювання, говоріння, читання, письмо), що здійснюється на уроках літературного читання та роботи з дитячою книжкою, збагачується мовно-мовленнєвий досвід дитини, активізується словниковий запас, розвивається комунікативна компетентність, що забезпечує позитивну мотивацію мовленнєвої діяльності та формує бажання і потребу читати не лише тексти підручників, а й дитячі художні книжки відповідно до віку та особистих інтересів.

Аналіз наукової, психолого-педагогічної та методичної літератури з окресленої нами проблеми дисертаційного дослідження свідчить про зацікавленість учених питаннями формування комунікативної компетентності школярів основної школи на уроках української мови через використання різноманітних форм, засобів та змісту навчання (О. Біляєв, Т. Вільчинська, І. Дроздова, А. Коваль, І. Кочан, М. Крупа, Л. Мацько,

В. Мельничайко, Е. Палихата, М. Пентилюк, О. Пономарів, К. Плиско, Л. Рожило, В. Пасинок, Л. Струганець, А. Токарська та ін.). Однак у наукових розвідках недостатньо висвітлені питання комунікативної (мовленнєвої) компетентності молодших школярів, а саме: не став предметом комплексного дослідження їхній літературний розвиток як складова і засіб формування комунікативної компетентності.

Вивчення досвіду вчителів початкових класів із проблеми формування комунікативної компетентності молодших школярів на основі взаємозв'язку уроків літературного читання та роботи з дитячою книжкою свідчать, що в реальному навчальному процесі на уроках літературного читання та роботи з дитячою книжкою формування комунікативної компетентності часто відбувається фрагментарно, без цілісної системи, з недостатнім урахуванням вікових особливостей та належного ускладнення змісту й характеру навчально-пізнавальної діяльності дітей.

Виокремлення літературного розвитку школярів як однієї з вагомих теоретичних проблем сучасної методичної науки пов'язане з особливим значенням літератури для мовленнєвого і духовного розвитку особистості, її самоствердження та самореалізації. Роль художнього слова в розвитку мовлення школярів розкривали у своїх працях видатні педагоги Я. Коменський, К. Ушинський, Ф. Буслаєв, І. Срезневський, В. Сухомлинський та ін.

Читаючи художній твір, дитина має справу зі спеціально організованим текстом, художнім мовленням, образним змалюванням картин життя, авторською думкою – з особливою естетичною формою пізнання світу. Для його сприйняття необхідні спеціальні читацькі уміння, літературні здібності. Вони визначають зміст літературного розвитку, тобто формування мовного чуття, чуття до звукової краси мови, відчуття образності художнього мовлення, емоційне реагування на поетичне слово, уміння мислити словесно-художніми образами, співпереживати, проявляти креативність.

Як різновиди навчального предмета літературне читання та робота з дитячою книжкою не ізольовані і не відірвані одне від одного. Робота з дитячою книжкою ґрунтується на знаннях і вміннях, здобутих на уроках літературного читання. Успіх цієї пізнавальної діяльності залежить передусім від сформованості видів, способів і навичок читання. Очевидно, що лише в єдності уроки літературного читання та роботи з дитячою книжкою покликані формувати активних читачів, сприяти їхньому літературному розвитку, удосконалювати комунікативні уміння.

Ставлячи за мету дослідити процес формування комунікативної компетентності молодших школярів та вдосконалення їх мовленнєвих умінь у процесі літературного розвитку, ми прагнемо знайти оптимальний підхід до організації освітнього процесу на основі взаємозв'язку уроків читання та роботи з дитячою книжкою, що забезпечував би одночасне засвоєння літературних знань та вдосконалення мовленнєвих умінь.

Особливо актуально це сьогодні, адже в типовій освітній програмі для 1–4 класів закладів загальної середньої освіти відповідно до концепції Нової української школи «метою початкового курсу мовно-літературної освіти є розвиток особистості дитини засобами різних видів мовленнєвої діяльності, формування ключових, комунікативної та читацької компетентностей; розвиток здатності спілкуватися українською мовою для духовного, культурного й національного самовияву, послуговуватися нею в особистому й суспільному житті, у міжкультурному діалозі; збагачення емоційно-чуттєвого досвіду, розвиток мовленнєво-творчих здібностей» [39, с. 6].

Об'єкт дослідження – процес формування комунікативної компетентності молодших школярів на уроках української мови та літературного читання.

Предмет – методика формування комунікативної компетентності на уроках української мови та літературного читання.

Мета роботи – розробити, теоретично обґрунтувати і експериментально перевірити методику формування комунікативної

компетентності учнів початкової школи на основі взаємозв'язку уроків української мови та літературного читання.

Гіпотеза дослідження ґрунтується на припущенні, що формування комунікативної компетентності учнів початкової школи на основі взаємозв'язку уроків літературного читання та роботи з дитячою книжкою може бути ефективним за таких умов: дотримання психолого-педагогічних (урахування вікових особливостей розвитку уваги, пам'яті, мислення, мовленнєвої діяльності; розвитку читацької компетентності як основи для формування комунікативної компетентності, забезпечення рівномірності всіх видів мовленнєвої діяльності, створення комунікативного середовища на уроках літературного читання, міжпредметна та внутрішньогалузева інтеграція; психологічна та дидактична готовність учителів до цілеспрямованого розвитку комунікативної компетентності на уроках літературного читання) та дидактично-методичних умов формування комунікативної компетентності здобувачів початкової освіти (активне використання навчально-методичного комплексу з літературного читання, традиційних та сучасних методів навчання (реалізація методу «читання-розгляд», метод проєктів, інтерактивні методи «мозковий штурм», «акваріум», «гронування», дидактичні ігри тощо) відповідно до розробленої експериментальної методики;

– послідовного і систематичного враховування комунікативного компоненту літературного розвитку та читацької компетентності на основі їх взаємозв'язку;

– реалізації комунікативної та діяльнісної змістової лінії початкової мовно-літературної освіти відповідно до розробленої методики формування комунікативної компетентності;

– застосуванні системи тренувальних вправ і завдань, що закріплюють літературознавчі знання й виробляють практичні вміння користуватися мовними засобами відповідно до комунікативної ситуації.

Реалізація поставленої мети і перевірка гіпотези передбачала розв'язання таких **завдань**:

1) уточнити сутність понять «компетентність», «комунікативна компетентність молодших школярів», виокремити комунікативний складник у структурі читацької компетентності;

2) обґрунтувати психолого-педагогічні умови формування комунікативних умінь здобувачів початкової освіти під час вивчення літературних творів;

3) визначити стан розробки досліджуваної проблеми у педагогічній та лінгводидактичній науковій літературі на основі аналізу чинних програм, підручників, методичних рекомендацій і з'ясувати рівень сформованості комунікативної компетентності учнів початкової школи;

4) визначити дидактично-методичні умови формування комунікативної компетентності молодших школярів, виділити етапи її формування, розробити відповідну систему вправ і завдань та сконструювати емпірико-динамічну модель формування означеної компетентності;

5) експериментально перевірити ефективність розробленої методики й укласти методичні рекомендації щодо формування комунікативної компетентності молодших школярів.

Методологічною основою дослідження стали концептуальні положення науковців про діалектичну єдність мислення, мови і мовлення (М. Жинкін, І. Зимня, О. Леонт'єв, І. Синиця та ін.), про природу і функції мови (Ф. Бацевич, Л. Виготський, М. Кочерган та ін.), про мову, літературу і культуру як запоруку збереження і розвитку духовних цінностей суспільства (Г. Васянович, О. Вишневський, І. Огієнко, Г. Стельмахович та ін.), про діяльнісну, комунікативно компетентну, творчу суть особистості (З. Бакум, І. Бех, Н. Бібік, Л. Варзацька, М. Вашуленко, А. Зимкульдінова та ін.).

На різних етапах наукового пошуку було використано такі **методи**:

– *теоретичні*: аналіз державних документів у галузі мовної освіти,

лінгвістичної, лінгводидактичної, психолого-педагогічної, навчально-методичної літератури з досліджуваної проблеми, програм і підручників із літературного читання, навчальних посібників; синтез, класифікація для визначення підходів і принципів, що регулюють процес формування комунікативної компетентності у здобувачів початкової ланки освіти; моделювання навчального процесу із використанням запропонованої методики;

– *емпіричні*: цілеспрямоване педагогічне спостереження за мовленнєвою діяльністю школярів, анкетування, усне та письмове опитування учнів, учителів, батьків; спостереження за особливостями сприймання дітьми творів різних жанрів, типів; аналіз уроків, поурочних планів, учнівських письмових робіт, теоретичне осмислення досвіду вчителів початкових класів для вивчення практики формування комунікативної компетентності молодших школярів та визначення рівнів її сформованості; педагогічний експеримент, у ході якого здійснювалась якісна та кількісна обробка його результатів із метою перевірки ефективності запропонованої методики;

– *методи математичної статистики*: для аналізу, обробки і перевірки достовірності результатів дослідження.

Теоретично-методологічною основою дослідження слугували наукові розвідки вчених у розв'язанні проблеми формування комунікативної компетентності: психолого-педагогічні передумови мовленнєвої діяльності досліджували І. Бех, Л. Виготський, П. Гальперін, Д. Ельконін, О. Леонт'єв та ін.; І. Зимня, Т. Ладиженська, М. Львов, М. Стельмахович та ін. вивчали основні закономірності розвитку мовлення; сутність та структура комунікативної компетентності ули предметом дослідження З. Бакум, Н. Голуб, О. Горошкіної, С. Карамана, О. Копусь, О. Кучерук, О. Овчарук, М. Пентилюк, О. Пометун, Дж. Равена, А. Хуторського та ін.

Мовленнєвий розвиток учнів початкової школи досліджували В. Бадер, А. Богуш, М. Бунаков, Ф. Буслаєв, Л. Варзацька, М. Вашуленко, В. Горецький,

І. Гудзик, О. Джежелей, А. Каніщенко, Т. Ладиженська, М. Львов, К. Пономарьова, О. Савченко, О. Хорошковська та інші; мовленнєвий розвиток молодших школярів на уроках читання розглянуто у працях О. Вашуленко, С. Дубовик, В. Науменко, О. Савченко, Г. Ткачук; питання літературного розвитку були об'єктом уваги А. Алферової, Ц. Балталона, Ф. Буслаєва, В. Вахтерова, В. Водовозова, Є. Грузинського, М. Рибникової та інших; проблеми формування школярів-читачів знайшли своє вирішення в наукових працях вітчизняних учених Н. Волошиної, О. Джежелей, В. Мартиненко, В. Науменко, М. Наумчук, О. Савченко, Н. Скрипченко, Г. Ткачук та ін.; розв'язують проблему вдосконалення шкільних підручників з української мови та літературного читання, впровадження інноваційних технологій навчання, визначають дидактичні умови організації мовленнєвої діяльності молодших школярів сучасні дослідники М. Вашуленко, О. Савченко, Я. Кодлюк, О. Мельничайко, І. Осадченко, М. Пентилюк, М. Стельмахович, Л. Скуратівський, О. Янкович та ін.

Практичне значення роботи полягає в науково осмисленій і обґрунтованій методиці формування комунікативної компетентності на основі взаємозв'язку уроків української мови та літературного читання, яка може бути застосована в практиці початкової школи.

Запропонована система комунікативно зорієнтованих вправ і завдань експериментальної методики формування комунікативної компетентності учнів початкової школи може стати частиною спеціальних кейсів, використання яких дасть змогу розв'язувати завдання як мовної, так і літературної освіти у початковій школі.

Експериментальною базою дослідження був Стрийський ліцей імені Івана Франка.

Апробація результатів роботи здійснювалася через публікацію матеріалів дослідження. Основні положення, результати дослідження обговорювалися під час виступів на кафедрі теорії та методик початкової освіти.

Структура та обсяг роботи. Робота складається зі вступу, двох розділів, висновків, списку використаних джерел.

ВИСНОВКИ

Дослідження особливостей формування комунікативної компетентності молодших школярів на основі взаємозв'язку уроків української та літературного читання дозволило зробити такі висновки:

1. Сучасний етап розвитку суспільства вимагає вдосконалення освітньої системи України. Вагоме місце у цьому реформуванні посідає початкова ланка, де закладаються основи загальноосвітньої підготовки людини. Із запровадженням положень Концепції Нової української школи та Державного стандарту початкової освіти значна увага педагогічних працівників акцентується на важливості формування комунікативної компетентності учнів.

Аналіз лінгвістичної та науково-методичної літератури із проблеми дослідження дав змогу уточнити зміст поняття «компетентність» під яким вбачаємо сукупність взаємопов'язаних якостей особистості (знань, умінь, навичок, способів і досвіду діяльності учня) відносно певного кола предметів і процесів реальної дійсності, необхідних для здійснення якісної особистісної та соціально-значущої продуктивної діяльності. Визначення поняття компетентності поглиблює розуміння ключового поняття «комунікативна компетентність молодших школярів» як інтегральної якості особистості, що виявляється у здатності формувати мотиваційно-ціннісну основу спілкування; оволодівати й застосовувати мовні знання, уміння й навички; встановлювати і підтримувати контакти з іншими людьми, використовуючи різні способи взаємодії; ефективно працювати в групах; виконувати різні соціальні ролі.

Формування комунікативних умінь здійснюється у нерозривній єдності з читацькими. Читацька компетентність є особистісно-діяльнісним інтегрованим результатом взаємодії знань, умінь, навичок та ціннісних ставлень учнів, що набувається у процесі реалізації усіх змістових ліній предмета «Літературне читання». Визначальним у мовленнєвому розвитку

учнів, у формуванні в них досвіду міжособистісного спілкування є комунікативно-мовленнєвий принцип, пов'язаний із джерелом інформації. Упровадження комунікативно-мовленнєвого принципу здійснюється засобами літературного розвитку молодших школярів, що передбачає формування мовного чуття, сприйняття звукової краси мови, відчуття образності художнього мовлення, емоційне реагування на поетичне слово, вміння мислити словесно-художніми образами, співпереживати, проявляти креативність.

2. Обґрунтовано психолого-педагогічні умови формування комунікативних умінь здобувачів початкової освіти під час вивчення літературних творів. Виявлено, що в учнів 3–4 класів спостерігаються істотні вікові та індивідуальні особливості розумової діяльності, виражені в рівнях розвитку операцій аналізу і синтезу, абстрагування й узагальнення, у співвідношеннях конкретно-образних і абстрактно-словесних компонентів, гнучкості мислення. На завершення молодшого шкільного віку з розвитком логічної і комунікативної функцій мовлення, з виробленням його довільності і рефлексії формується вміння логічно і зв'язно будувати власні висловлення. Паралельно з розповідним та описовим типами мовлення з'являється розмірковування з висловлюванням і доведенням власної думки. Виокремлено педагогічні умови (розвиток читацької компетентності як основи для формування комунікативної компетентності; забезпечення рівномірності всіх видів мовленнєвої діяльності; створення комунікативного середовища на уроках літературного читання; міжпредметна та внутрішньогалузева інтеграція; психологічна та дидактична готовність учителів до цілеспрямованого розвитку комунікативної компетентності на уроках літературного читання), що забезпечило формування належного рівня сформованості комунікативної компетентності учнів початкових класів.

3. Аналіз чинних підручників з літературного читання (3-4 класи) та творів для роботи з дитячою книжкою підтвердив відповідність змісту матеріалу програмовим вимогам мовно-літературної освітньої галузі

«Українська мова і літературне читання». Жанрово-тематичне та художньо-естетичне наповнення підручників із літературного читання та творів для роботи з дитячою книжкою уможливорює формування точного в лексичному плані, доцільного в комунікативному аспекті та влучного в емоційно-оцінному судженні мовлення молодших школярів.

Результати констатувального зрізу засвідчили переважання в учнів початкових класів середнього і низького рівнів сформованості комунікативної компетентності, що підтвердило доцільність застосування дослідного навчання в початковій школі; результати проведеного анкетування вчителів, вивчення їхнього педагогічного досвіду дали підстави стверджувати, що для забезпечення реалізації взаємозв'язків між уроками літературного читання та роботи з дитячою книжкою педагоги потребують глибшої теоретичної і практичної підготовки.

4. Визначено дидактично-методичні умови формування комунікативної компетентності на основі взаємозв'язку уроків літературного читання та роботи з дитячою книжкою, зокрема активне використання навчально-методичного комплексу з літературного читання; відбір та організація навчального матеріалу для уроків роботи з дитячою книжкою; застосування технології становлення особистості дитини-читача засобами читання-спілкування; реалізація методу читання-розгляд на уроках літературного читання та роботи з книжкою; моделювання комунікативних ситуацій на уроках літературного читання, роботи з дитячою книжкою, що сприяло формуванню у них основ читацької самостійності як складника літературного розвитку та комунікативної компетентності.

Виділено три етапи методики формування комунікативної компетентності молодших школярів: пропедевтичний, основний, завершальний, кожен із яких мав свою мету і завдання. Пропедевтичний – дослідження за напрямками «коло читання», «жанрова специфіка твору», «тип дитячої книжки»; основний – забезпечення мотиваційного компонента під час роботи над твором або книжкою; завершальний – вдосконалення

знань та умінь усвідомлювати сюжет, визначати основну думку, прогнозувати орієнтовний зміст книжки за її зовнішніми показниками, будувати зв'язні висловлювання тощо.

Сконструйовано експериментальну емпірико-динамічну модель формування комунікативної компетентності молодших школярів на основі взаємозв'язку уроків літературного читання та роботи з дитячою книжкою, що забезпечило цілеспрямованість, послідовність і змістову наповненість у роботі над розвитком літературознавчих та мовленнєвих умінь точно висловлювати думки, відбираючи з мовного арсеналу найдоцільніші мовні засоби.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Бібік Н. М. Компетентність і компетенції у результатах початкової освіти. *Початкова школа*. 2010. № 9. С. 1–4.
2. Варзацька Л.О. Формування загальнонавчальних умінь як засіб досягнення цілей компетентнісної мовної освіти. *Науковий вісник Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки. Педагогічні науки*. Луцьк, 2014. № 6. С. 4–12.
3. Васильєва О. В. Формування комунікативної компетентності молодших школярів засобами міжпредметних зв'язків : автореф. дис. канд. пед. наук : 13.00.09. Тернопіль : Тернопільський нац. пед. ун-т ім. В. Гнатюка, 2015. 18 с.
4. Вашуленко О. Емоційно-ціннісна складова у структурі читацької компетентності молодшого школяра. *Початкова школа*. 2013. № 1. С. 13–18.
5. Вашуленко О. Формування комунікативно-мовленневих умінь молодших школярів на уроках літературного читання. *Початкова школа*. 2017. № 8. С. 20–24.
6. Волошина Г. П., Роєнко Л. М. Типи та особливості уроків української мови і літературного читання у початкових класах : навч. пос. Умань : Видавець «Сочінський», 2013. 203 с.
7. Державний стандарт початкової загальної освіти. URL: <http://mon.gov.ua/content/%D0%9E%D1%81%D0%B2%D1%96%D1%82%D0%B0derj-standart-pochatk-new.pdf>
8. Державний стандарт початкової загальної освіти: освітня галузь «Мови і літератури». URL: <http://www.mon.gov.ua>
9. Джежелей О. В., Ємець А. А., Коваленко О. М. Читаємо в класі та вдома.3 клас : хрестоматія для позакласного читання. Харків : Ранок, 2018. 144 с.

10. Дмитренко К. А., Коновалова М. В., Семиволос О. П., Бекетова С. В. Звичайні форми роботи – новий підхід: розвиваємо ключові компетентності : метод. пос. Харків : Основа, 2018. 119 [1] с.

11. Дуткевич Т. В. Дитяча психологія: навч. пос. для студентів вищ. навч. закл. Київ : Центр учбової літератури, 2012. 424 с. URL: http://pidruchniki.com/psihologiya/dityacha_psihologiya.

12. Каніщенко А. П. Літературне читання: розвиток творчих здібностей учнів. 3–4 класи : навч.-метод. пос. Тернопіль: Навчальна книга-Богдан, 2017. 120 с.

13. Каніщенко А. П. Навчаємо дітей діалогового мовлення (3–4 класи). Київ : НПУ, 2016. 119 с.

14. Каніщенко А. П. У світі чарівного та загадкового. Хрестоматія для позакласного читання. 1–4 класи. Тернопіль : Навчальна книга-Богдан, 2014. 229 с.

15. Копелюк С. Формування комунікативної компетентності учнів початкової школи на уроках літературного читання. *Гірська школа Українських Карпат*. 2015. № 12–13. С. 163–165.

16. Кохно Т. Літературне читання у 3-4 класах. *Початкова школа*. 2012. № 5. С. 39–42.

17. Кохно Т. Н. Формування читацьких навичок на уроках літературного читання у 3-му класі : методичні рекомендації. Київ : Педагогічна думка, 2014. 52 с.

18. Коченгіна М. В., Дяченко Л. М. Літературна творчість як засіб особистісно орієнтованого виховання молодших школярів. URL: http://gnpu.edu.ua/files/VIDANNIY/Visnuk_17/V17_119_124.pdf

19. Літературне читання : програма для загальноосвітніх навчальних закладів, 2–4 класи. *Навчальні програми для загальноосвітніх навчальних закладів із навчанням українською мовою*. Київ : Освіта, 2012. С. 71–95.

20. Луців С. Літературна гра як засіб розвитку читацького кругозору молодших школярів. *Актуальні питання гуманітарних наук. Педагогіка*.

2014. Вип. 10. С. 248–252.

21. Луців С. Особливості розвитку літературно-творчих здібностей молодших школярів. URL: [www.irbis-nbuv.gov.ua > cgi-bin > irbis_nbuv > cgiirbis_64 > rsev_2012_...](http://www.irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64?rsev_2012_...)

22. Мамчур Л. І. Перспективність і наступність у формуванні комунікативної компетентності учнів основної школи : автореф. дис. ... доктора педагогічних наук : 13.00.02. Херсон, 2012. 46 с.

23. Мартиненко В. Позакласне читання. Читаю залюбки. 2 клас. Київ, 2019. 144 с. (НУШ).

24. Мартиненко В. Сучасні тенденції розвитку читацької діяльності молодших школярів. *Педагогічна освіта: теорія і практика* : збірник наукових праць / Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка; Інститут педагогіки НАПН України ; гол. ред. Лабунець В. М. Кам'янець- Подільський, 2017. Вип. 23 (2-2017), ч. 2. С. 189–196.

25. Мельник Т. Система вправ з розвитку образного мовлення учнів. URL: <http://www.refs.in.uasistema-vprav-z-rozvitku-obraznogo-movlennya-uchniv.html>

26. Методика навчання української мови в початковій школі : навч.-метод. пос. для студентів вищих навчальних закладів / за наук. ред. М. С. Вашуленка. Київ : Літера ЛТД, 2010. 364 с.

27. Навчальні програми для загальноосвітніх навчальних закладів із навчанням українською мовою. 1–4 класи. Київ : Освіта, 2012. С. 71–97.

28. Науменко В. О. Літературне читання : підручн. для 4 кл. загальноосвіт. навч. закл. Київ : Генеза, 2015. 175 с.

29. Наумчук М. М., Романюк Н. З. Літературне читання : підручн. для 4 кл. загальноосвіт. навч. закл. Тернопіль : Астон, 2015. 192 с.

30. Нос Л. С., & Стахів М. О. (2021). Використання інформаційно-комунікаційних технологій як засобу формування соціокультурної компетентності майбутнього вчителя початкової школи. *Інформаційні технології і засоби навчання*, 2021, 82(2). С. 166-181.

31. Окуневич Т. Формування комунікативної компетентності учнів засобами рідної мови. *Науковий вісник МНУ імені В. О. Сухомлинського. Педагогічні науки*. 2016. № 2 (53). С. 123–127.
32. Палихата Е. Я. Короткий словник термінів з діалогічного мовлення. Тернопіль : Вектор, 2016. 52 с.
33. Педагогічні технології навчання української мови та літературного читання в початковій школі : навч.-метод. пос. / за ред. Чабайовської М. І. Тернопіль : Мальва-ОСО, 2015. 188 с.
34. Пентилюк М.І. Актуальні проблеми сучасної лінгводидактики : збірник статей. Київ, 2012. 256 с.
35. Пентилюк М. Компетентнісний підхід до формування мовної особистості в євроінтеграційному контексті. *Українська мова і література в школі*. 2010. №2. С. 2–5.
36. Подановська Г. В. Модель формування комунікативної компетентності учнів на уроках літературного читання у початковій школі. *Eurasian scientific congress : VIII International scientific and practical conference (9-11 August, 2020)*. Barcelona, Spain, 2020. P. 258–264.
37. Подановська Г. Сутність та структура комунікативної компетентності особистості молодшого школяра. *Освітні обрії*. 2019. № 2 (49). С. 36–40.
38. Подановська Г. Урок читання як основна форма літературного розвитку молодших школярів. *Матеріали звітних наукових конференцій факультету педагогічної освіти ЛНУ імені Івана Франка*. Львів, 2016. Вип. 1. С. 9-13.
39. Подановська Г. Характеристика моделі формування комунікативної компетентності здобувачів початкової освіти. *Молодь і ринок*. 2021. № 1 (187). С. 139–144.
40. Подановська Г. Шляхи формування комунікативної компетентності здобувачів початкової освіти на уроках літературного читання та роботи з дитячою книжкою. *The scientific heritage*. Budapest, Hungary, 2021. Vol. 3, № 61. P. 13–16.

41. Програма для загальноосвітніх навчальних закладів. 2–4 класи.
URL: <http://yakistosviti.com.ua/uk/pochatkova-shkola> (10.05. 2021).
42. Русова С. Вибрані педагогічні твори : у 2 кн. / за ред. Є. І. Коваленко ; упоряд., передм., прим.: Є. І. Коваленко, І. М. Пінчук. Київ : Либідь, 1997. Кн.1. 272 с.
43. Савченко О. Концепція нового підручника «Літературне читання» для початкової школи. *Проблеми сучасного підручника* : зб. наук. праць / наук. ред. О. М. Топузов. Київ : Педагогічна думка, 2012. Вип. 12. С. 207–213.
44. Савченко О. Методичний аналіз підручника «Літературне читання» для 2-го класу: зміст, структура, методичні настанови. *Початкова школа*. 2013. № 5. С. 1–5.
45. Савченко О. Розвиток творчої діяльності учнів на уроках літературного читання. *Початкова школа*. 2016. № 8. С. 10–15.
46. Савченко О. Я. Виховний потенціал початкової освіти. Київ : СПД «Цудзиневич». 2007. Т. 1. 204 с.
47. Савченко О. Я. Від людини освіченої – до людини культури. Ціннісні орієнтації загальноосвітньої підготовки учнів. *Рідна школа*. 1996. № 5–6. С. 2–4.
48. Савченко О. Я. Дидактика початкової школи : підручник для студентів педагогічних факультетів. Київ : Генеза, 1999. 368 с.
49. Савченко О. Я. Літературне читання : підручн. для 2-го кл. Київ : Освіта, 2012. 160 с.
50. Савченко О. Я. Літературне читання : підручн. для 3-го кл. Київ : Освіта, 2013. 176 с.
51. Савченко О. Я. Літературне читання: підруч. Для 4 кл. Київ : Видавничий дім «Освіта», 2015 р. 192 с.
52. Савченко О. Я. Методика читання у початкових класах : пос. для вчителя. Київ : Освіта, 2007. 334 с.

53. Савченко О. Я. Розуміння молодшими школярами літературних творів: сутність процесу і засоби формування. *Початкова школа*. 2017. № 8. С. 5-8.

54. Савченко О. Я. Моя домашня читальня. Посібник для позакласного читання в 4 класі. Київ, видавничий дім «Освіта», 2015. 176 с.

55. Сафонова Н. Інноваційна науково-педагогічна думка Т. Г. Лубенця. *Науковий вісник Південноукраїнського державного педагогічного університету*: збірник наукових праць. Одеса, 2006. С. 82–88.

56. Скрипченко Н. Ф., Савченко О. Я., Волошина Н. Й. Читання в 4 класі чотирирічної початкової школи: посіб. для вчителя. К., Рад. шкла, 1989. 128 с.

57. Скрипченко О. В., Долинська Л. В., Огороднійчук З. В. Загальна психологія : підруч. для студ. вищих навчальних закладів. Київ: Либідь, 2005. 464 с.

58. Скуратівський Л. До питання про значення поняття «Мовленнєвий розвиток» та інші близькі за змістом поняття. *Українська мова і література в школі*. 2005. № 3. С. 2–4.

59. Словник-довідник з української лінгводидактики : [навч. посібн.] / кол. авторів за ред. М. Пентилюк. К. : Ленвіт, 2003. 149 с.

60. Соняк Н. Л. Дидактичні умови формування комунікативної компетентності молодших школярів у процесі роботи з текстом : дис. канд. пед. наук : 13.00.09. Тернопіль, 2018. 247 с.

61. Стахів М. Український комунікативний етикет : навч.-метод. пос. Київ : Знання, 2008. 245 с.

62. Стахів М., Ковальська О., Марко Г. Засоби формування ключових компетентностей в учнів початкової школи. *Молодий вчений*. 2019. № 9 (73). С. 99–104.

63. Стахів М., Пітик О. Засоби формування мовленнєвого етикету в умовах наступності дошкільної та початкової освіти. *Молодий вчений*. 2019. № 6 (70). С. 90–95.

64. Стельмахович М. Г. Педагогічні погляди І. Я. Франка *Любар О. О., Стельмахович М. Г., Федоренко Д. Т. Історія української школи і педагогіки* : навч. пос. Київ : Знання, 2003. С. 249–264.
65. Стельмахович М.Г. Українська родинна педагогіка: Навч. посібник. К. : ІСДО, 1996. 288 с.
66. Стратегія реформування освіти в Україні: Рекомендації з освітньої політики. Київ : К.І.С., 2003. 296 с.
67. Струганець Л. В. Культура мови в сучасній науковій парадигмі. *Лінгвістичні студії* / за ред.: Л. А. Лисиченко, О. А. Олексенко. Харків, 2014. С.253–259.
68. Струганець Л. Культуромовна діяльність учителя (Соціолінгвістичний аспект). *Дивослово*. 1997. № 11. С. 15–17.
69. Струганець Л.В. Теоретичні основи культури мови: Навч. посіб. для студентів філол. фак.-тів вузів України [Текст] Тернопіль, 1997. 96с.
70. Сухомлинська О.В. Персоналія в історико-педагогічному дискурсі. *Шлях освіти*. 2001. №4. С. 10-15.
71. Сухомлинський В. О. Вибрані твори : в 5 т. Київ: Радянська школа, 1976– 1977. Т. 1. 654 с.
72. Сухомлинський В. О. Чиста криниця : казки, оповідання, етюди : для сімейного читання / упоряд. О. В. Сухомлинська. Київ : Веселка, 1993. 287 с.
73. Сухомлинський В.О. Серце віддаю дітям. Київ : Радянська школа, 1974. 257 с.
74. Сучасний словник іншомовних слів : близько 20 тис. слів і словосполучень / уклали: О. І.Скопненко, Т. В. Цимбалюк. Київ : Дніпро, 2006. 789 с.
75. Сучасний тлумачний словник української мови : 50 000 слів / заг. ред. В. В. Дубічинського. Харків : ШКОЛА, 2006. 832 с.
76. Типова освітня програма. 3–4 клас / розроблена під кер-вом Савченко О. Я. Київ, 2019. С. 15–27.

77. Тихомирова И. И. Психология детского чтения от А до Я : методический словарь-справочник для библиотекарей. Москва : Школьная библиотека, 2014. 248 с.

78. Ткачук Г. П. Дитяча книжка і проблеми становлення читацької самостійності у молодших школярів. *Збірник наукових праць Кам'янець-Подільського державного університету. Серія педагогічна*. Кам'янець-Подільський : ФОП Сисин О.В., 2007. Вип. 13. С. 66–70.

79. Ткачук Г. П. Методика позакласного читання у початкових класах : навч.-метод. пос. Кам'янець-Подільський : ФОП Сисин О.В., 2001. 264 с.

80. Ткачук Г. П. Робота з дитячою книжкою на уроках позакласного читання (1–4 кл.) : пос. для вчителя. Кам'янець-Подільський : Абетка, 2000. 120 с.

81. Трунова В. Види уроків позакласного читання в 3–4 класах і методика їх проведення. *Початкова школа*. 2013. № 12. С. 7–10.

82. Трунова В. Методика позакласного читання в підготовчий і початковий періоди. *Початкова школа*. 2011. № 10. С. 20–22.

83. Трунова В. Методика проведення уроків позакласного літературного читання в загальноосвітній школі: інноваційний підхід. 3–4 класи. Харків : Ранок, 2016. 128 с.

84. Ушинський, К. Д. Рідне слово. *К. Д. Ушинський. Вибрані педагогічні твори* : у 2 т. Київ. : Радянська школа, 1983. Т. 1 : Теоретичні проблеми педагогіки. С. 121–133.

85. Харченко Г. І. Формування комунікативних умінь школярів в умовах компетентнісної мовної освіти. *Вісник Житомирського державного університету імені Івана Франка. Педагогічні науки*. 2016. Вип. 3. С. 148–151.

86. Хрестоматія сучасної української дитячої літератури для читання в 1–2 класах серії «Шкільна бібліотека». Львів, 2016. 160 с.

87. Хрестоматія сучасної української дитячої літератури для читання в 3–4 класах серії «Шкільна бібліотека». Львів, 2016. 192 с.

88. Чемоніна Л. В. Сучасні технології навчання мовно-літературної освітньої галузі в початковій школі : електронний навч. посібн. Бердянськ, 2019.

89. Чумарна М. І. Літературне читання : підручн. для 4 кл. загальноосвіт. навч. закл. Тернопіль : Навчальна книга-Богдан, 2015. 208 с.

90. Янкович О. І., Кузьма І. І. Освітні технології у початковій школі : навч.-метод. пос. для вчителів, вихователів та студентів закладів вищої педагогічної освіти. 2-е вид., перероб. і доповн. Тернопіль : ТНПУ ім. В. Гнатюка, 2020. 290 с.